
JAPAN'S ROLE IN U.S. GEOPOLITICAL GOALS

Karshiyev Sirojiddin Elmurodovich¹

Samarkand State University named after Sh. Rashidov

KEYWORDS

security treaty,
Cold War,
UN,
Concept,
American Fundamentalism,
Pacific,
Declaration,
Militarism

ABSTRACT

The article provides information on Japan's role in US geopolitical goals. The stages of choosing the path of national development of modern Japan in the post-World War II years are listed. To understand U.S. behavior in the international arena, it is necessary to understand what is behind Washington's foreign policy doctrine of national interests anywhere in the world, including Japan.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6607431

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

---

¹ Master of Samarkand State University named after Sh. Rashidov, Samarkand, UZB

AQSHNING GEOSIYOSIY MAQSADLARIDA YAPONIYANING O'RNI

KALIT SO'ZLAR:

Xavfsizlik shartnomasi,
Sovuq urush,
BMT,
konsepsiya,
Amerika fundamentalizmi,
Tinch okeani,
deklaratsiya,
militarizm

ANNOTATSIYA

Maqolada AQShning geosiyosiy maqsadlarida Yaponiyaning o'rni borasida ma'lumotlar beriladi. Zamonaviy Yaponiyaning Ikkinchi jahon urushidan keyingi yillarda milliy taraqqiyot yo'lini tanlash bosqichlari sanab o'tilgan. AQShning xalqaro maydondagi xatti-harakatlarini tushunish uchun dunyoning istalgan nuqtasida, shu jumladan, Yaponiyada ham Vashington tashqi siyosatining milliy manfaatlar doktrinasi ortida nima yashirganini tushunish kerak.

KIRISH

O'tgan asrning ikkinchi yarmida va hozirgi kungacha AQSh bilan munosabatlar Yaponiya tashqi siyosatida markaziy o'rinni egallab kelmoqda. Amerika istilosi davri (1945 yil sentabr - 1952 yil boshi) yangi konstitutsiyaning qabul qilinishi, chuqur demokratik islohotlar bilan birga Yaponiyaning butun qiyofasini o'zgartirib, militarizmning tiklanishiga to'sqinlik qildi.

Dastlab "xavfsizlikni kafolatlash to'g'risida"gi (1951-yil), so'ngra "o'zaro hamkorlik va xavfsizlik to'g'risida"gi (1960-yil) ikki tomonlama shartnomalar imzolanishi bilan rasmiylashtirilgan. Vashingtonning talabi bilan urushdan keyingi konstitutsiyada uni faqat tinch rivojlanishga yo'naltiruvchi tamoyillarni e'lon qildi. Yaponiya asosiy qonunining to'qqizinchi moddasida "millatning suveren huquqi sifatida urush va xalqaro nizolarni hal qilish vositasi sifatida qurolli kuch ishlatish yoki tahdid qilish" dan voz kechish qayd etilgan. Bundan tashqari, u hech qachon "quruqlik, dengiz va havo kuchlarini, shuningdek, boshqa urush vositalarini" yaratmaslik va'dasini o'z ichiga oladi. Yaponiyaning harbiy harakatlarda bevosita ishtirok etishining oldini olish uchun konstitutsiyaga tayanish istagi keyinchalik, 1978 yilda Yaponiya-Amerika mudofaa hamkorligi bo'yicha yo'riqnoma imzolanganidan keyin namoyon bo'ldi. Ushbu hujjatda, shuningdek, Yaponiya tomonidan mudofaa sohasida hamkorlik qilish va AQShga yordam berish uchun qulay shart-sharoitlar yaratilishi "Yaponiya qonunlariga muvofiq" amalga oshirilishi ta'kidlangan. Sovuq urush davrida yaponlar orasida AQSh bilan ittifoqchilik munosabatlari o'zlariga begona manfaatlarni himoya qilish uchun Yaponiyani jangovar harakatlarga jalb qilish tahdidi bilan to'la qo'rquv bor edi. Ammo shu bilan birga, Yaponiya xavfsizligini ehtimoliy tashqi tahdidlardan ta'minlash bo'yicha Amerika kafolatlariga ham katta umidlar bog'langan edi. Sovuq urush tugagandan so'ng, Yaponiya jamoatchiligida hukumatning xavfsizlik siyosatini qayta ko'rib chiqish va yapon-amerika munosabatlarining harbiy jihatini zaiflashtirish imkoniyati haqida qarashlar paydo bo'la boshladi. Rossiya bu jarayonlarga hech qachon befarq qolmagan, chunki ular uning geosiyosiy manfaatlariga, ayniqsa Uzoq Sharq mintaqasiga bevosita ta'sir qilgan. Bunday sharoitda Angliya-Amerika siyosatining Sharqiy Osiyoga nisbatan markaziy nuqtasi Yaponiya va SSSRni izolyatsiya qilish va ular o'rtasida qarama-qarshilik va dushmanlikni qo'zg'atish edi. Amerika va Buyuk Britaniyaning Yaponiyani

Sharqiy Osiyodagi antisovet siyosatining dirijyoriga aylantirish siyosatiga qat'iy amal qilganliklari hech kimga sir emas. Manchuriyadagi Kvantun armiyasi sovet qo'shinlari tomonidan mag'lubiyatga uchragach, uning barcha qurollari Xitoy kommunistlariga topshirildi. AQSh, o'z navbatida, Janubiy Koreyada mustahkamlanib, o'zi bosib olgan Yaponiya ustidan yagona nazorat o'rnatdi. Xitoy "yo'qotilganidan" keyin AQSh tashqi siyosatining asosiy maqsadi Yaponiyani G'arb tomonida ushlab turish edi. Bu vazifani hal etish prezident G.Trumenning maxsus vakili – J.F.Dalles zimmasiga yuklatildi. U Yaponiya bilan tinchlik shartnomasini tayyorlashi kerak edi, bu esa AQShga bu mamlakatni Uzoq Sharqdagi eng yirik Amerika harbiy bazasiga, uning strategik ittifoqchisiga aylantirishga imkon beradi. AQSh 1951 yil mart oyida Yaponiya bilan tinchlik shartnomasining birinchi loyihasini ishlab chiqdi. 1951 yil 8 sentyabrda Yaponiya bilan tinchlik shartnomasini tuzish marosimi bo'lib o'tdi. Sovet Ittifoqi, Polsha va Chexoslovakiya ushbu hujjatga imzo qo'yishdan bosh tortdilar.

Yaponiyaning hukmron doiralari uzoq davom etgan parda ortidagi manyovrlar natijasida ishg'olning qonuniy ravishda tugatilishiga va mamlakatdagi barcha hokimiyatning o'z qo'llariga o'tishiga erishdilar. Buning uchun ular AQShga siyosiy va harbiy sohada bir qator jiddiy yon berishlari, xususan, AQSh qo'shinlarining Yaponiya hududida cheksiz qolishiga rozi bo'lishlari kerak edi.

1960 yilda Yaponiya Bosh vaziri N.Kishining AQShga rasmiy tashrifi chog'ida yangi yapon-amerika "xavfsizlik shartnomasi"ni imzolandi, biroq Yaponiya maqomi shartnomada "vassal"dan kichik darajaga ko'tarildi. Shartnomaning imzolanishi va ratifikatsiya qilinishi Yaponiyada siyosiy tartibsizliklarni keltirib chiqardi, bu esa AQSh prezidenti D.Eyzenxauerning Tokioga rejalashtirilgan tashrifini buzishga, so'ngra vazirlar mahkamasining iste'foga chiqishiga sabab bo'ldi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

XX asrning oxiri xalqaro maydonda tub o'zgarishlar davri hisoblanadi. Yaponiya va AQShning geosiyosiy pozitsiyasi bir-biridan sezilarli farq qiladi. XX asrning ikkinchi yarmi va XXI asrning boshlarida AQSH va Yaponiya munosabatlari, asosan, ingliz hamda rus mualliflari tomonidan atroflicha o'rganilgan. XX - XXI asrlarda AQSH-Yaponiya munosabatlarini ingliz olimlaridan R.Buckley, W.H.Cooper, J.Przystup, J.Schoff, S.Takahashi va rus mualliflaridan Z.Bjezinskiy, V.Bunin, A.Jukov va I.Lebedeva, G.Kunadze, E.Molodyakova, Ya.Nakosone, O.Paramonov, O.Smirnovalar taqiq etganlar.

NATIJALAR VA MUHOKAMALAR

Muayyan qiyinchiliklarga qaramay, AQSh va Yaponiyaning o'zaro manfaatdorligi Sovuq urush davrida ularning pozitsiyalarini birlashtirishga yordam berdi. Bir tomondan, Yaponiya rahbariyati Ikkinchi jahon urushi yillari xotiralari bilan kuchaygan Yaponiyaga nisbatan ishonchsizlikni bartaraf etish vositasi sifatida osiyolik qo'shnilari bilan yaxshi munosabatlar, samarali iqtisodiy hamkorlik munosabatlarini rivojlantirishga katta ahamiyat bera boshladi. Boshqa tomondan, XXRni oldindan aytib bo'lmaydigan tashqi siyosatga ega bo'lgan yadro gigantiga aylantirishning haqiqiy istiqbolini, shuningdek Rossiya barcha oqibatlarini bilan Yaponiya rahbariyati 1997 yilda qayta ko'rib chiqilgan

Xavfsizlik shartnomasi bo'yicha AQSh bilan harbiy hamkorlikni kuchaytirishga qaror qildi. Yaponiya Osiyo-Tinch okeani mintaqasi xavfsizligini ta'minlashda ikki tomonlama harbiy hamkorlik va muvofiqlashtirishning muhim mexanizmiga aylanib bormoqda. AQSh Davlat kotibi yordamchisi V.Lord shunday degandi: "Bugun dunyoda AQSh uchun Osiyo-Tinch okeani mintaqasidan muhimroq mintaqa yo'q. Ertaga, XXI asrda ham bu tendensiya to'liq davom etadi".

XULOSA

Shunday qilib, yangi hamkorlik dasturida AQShning Osiyo-Tinch okeani mintaqasida harbiy mavjudligini qo'llab-quvvatlash va Yaponiya-Amerika xavfsizlik tizimini har tomonlama mustahkamlashga qaratilgan. Ko'rinib turibdiki, Yaponiya Xavfsizlik shartnomasining yangi tahririda o'zining siyosiy rolini iqtisodiy qudratiga moslashtirish yo'lidagi qadamni ko'radi. Ammo mas'uliyat yukining muqarrar ravishda ortib borayotgani mamlakatdagi ayrim doiralarni xavotirga solmoqda. XX asr oxiriga kelib uchta iqtisodiy kuch markazlari: AQSh – G'arbiy Yevropa – Yaponiya shakllandi. AQShning xalqaro maydondagi xatti-harakatlarini tushunish uchun dunyoning istalgan nuqtasida, shu jumladan Yaponiyada ham Vashington tashqi siyosatining milliy manfaatlar doktrinasi ortida nima yashiringanini tushunish kerak. Sovuq urush tugaganidan so'ng, AQSh o'zini dunyodagi yagona yetakchi his qilib, vaziyatdan to'liq foydalanishga harakat qilmoqda. Xalqaro munosabatlar va jahon tarixining amerikalik nazariyotchilari AQSh gegemonizmi bilan bog'liq bo'lgan va Ikkinchi jahon urushidan keyin o'zini namoyon qila boshlagan hozirgi tarixiy siklni go'yo ob'ektiv nuqtai nazardan asoslab berishdi. AQShning XXI asrdagi geosiyosiy rejalarida Yaponiyaga juda sharafli vazifa yuklangan. Bu super davlatning eng muhim va ishonchli geostrategik ittifoqchisidir. Yaponiya AQSh qo'shinlariga favqulodda vaziyatlarda fuqarolik aerodromlari va dengiz portlaridan foydalanishga, shuningdek, keskinlikni keltirib chiqargan davlat tegishli bo'lgan iqtisodiy sanksiyalar davrida yuk tashuvchi xorijiy fuqarolik kemalarini tekshirishga ruxsat beradi, unga muvofiq kemalarni tekshirish faqat BMT Xavfsizlik Kengashi rezolyusiyasi qabul qilingandan keyin amalga oshiriladi. Bugungi kunda Yaponiyada AQSh yadroviy qurollari mavjud, ammo Xitoy va Shimoliy Koreyaga ko'ra, Yaponiyaning ham o'ziga xos yadroviy qurollari bor. O'z-o'zini mudofaa kuchlarini geosiyosiy muammolarni hal etish uchun to'laqonli armiyaga aylantirish masalasi birinchi marta kun tartibiga qo'yildi. Yaponiya o'z qurolli kuchlarini o'zi xohlagan joyga jo'natadi. Yaponiya hududida allaqachon paydo bo'lgan yadro qurolidan tashqari, Yaponiya AQShning raketaga qarshi mudofaa tizimiga kirib, qurolli kuchlarini yanada modernizatsiya qilishni rejalashtirmoqda. Bir so'z bilan aytganda, AQShning bevosita ko'magida Yaponiya armiya va urush huquqini qaytarib oladi. Yaponiya Rossiyadan Ikkinchi jahon urushi tugaganidan keyin SSSRga qo'shib olingan Janubiy Kuril orollari guruhini unga berishni talab qilmoqda. Bu orollarning umumiy maydoni 5 ming kvadrat kilometrni tashkil qiladi. Orollarning geostrategik va iqtisodiy holati katta ahamiyatga ega. Yaponiya uchun bu qit'aga chiqish yo'lidir, bu geosiyosiy kengayish Xitoy, Shimoliy Koreya va Rossiyani ushlab turish uchun tramplindir. Yaponiyaning harbiy qudrati qayta tiklanishi bilan, Yaponiyaning orollarga zo'ravonlik bilan bostirib kirishini

to'xtatuvchi yagona vosita bu Rossiya yadro qurolidir. Ikkinchi jahon urushi voqealari Yaponiyani uzoq vaqt davomida xalqaro siyosiy jarayonlardan chetlashtirdi. 1990-yillarda Yaponiya tashqi siyosatida yangi burilish yuz berdi. Bu davrda Yaponiya tashqi siyosatiga tuzatishlar kiritgan uchta voqea yuz berdi. Bu, birinchidan, AQShning Vetnamdagi mag'lubiyati; ikkinchidan, Yaponiya yalpi ichki mahsulot hajmi bo'yicha kapitalistik dunyoda ikkinchi o'rinni egalladi; uchinchidan, sovet-amerika munosabatlarida detansiya boshlandi. Sovuq urush tugagandan so'ng, Yaponiya yana dunyoda o'z rolini aniqlash vazifasini oldi. Sovet Ittifoqi parchalanishi munosabati bilan Yaponiya ushbu tarixiy voqega ancha vazminlik bilan munosabatda bo'ldi. Yaponiya atrofidagi geostrategik vaziyat yanada murakkablashdi. 1990-yillarning boshida rasmiy Yaponiya o'zining tashqi siyosiy vazifalarini Jorj V. Bush (katta) yo'nalishi bo'yicha Yangi dunyo tartibi konsepsiyasi orqali qurdi. Ammo Fors ko'rfazi urushining boshlanishi Yaponiya rahbariyatiga bir qator muhim masalalarni, shu jumladan Yaponiyaning mudofaa va xavfsizlik siyosatining AQSh kursiga bo'ysunish darajasi masalasini qo'ydi.

Mudofaa siyosati sohasida 1996-yil 17-aprelda Xashimoto va B.Klinton o'rtasidagi muzokaralar yakunlari bo'yicha e'lon qilingan yangi Yaponiya-Amerika qo'shma xavfsizlik deklaratsiyasi alohida e'tiborga loyiq edi.

1997 yil sentyabr oyida AQSh va Yaponiya o'rtasidagi harbiy sheriklik va hamkorlikning yangi asosiy yo'nalishlari e'lon qilindi, u 1978 yildagi xuddi shunday hujjatni almashtirdi va 1996 yilgi Qo'shma deklaratsiyani ishlab chiqdi va uning qoidalarini aniq harakatlar rejasi shaklida ko'rsatdi. AQSh Yaponiyaning eng yaxshi do'sti, yagona samarali ittifoqchisidir. Ba'zi pragmatistlar Amerikadan shunchaki Yaponiya manfaatlari yo'lida foydalanish kerak, deb hisoblaydilar. Yaponiya hukmron elitasi vakillari AQShning kuch ishlatish huquqini tan oladi, biroq bu huquq xalqaro hamjamiyatda yanada kengroq tan olinishini istaydi. Gap shundaki, ularning dunyo haqidagi g'oyalari har qanday yangi dunyo tartibida tinch-totuv yashash va farovonlikni saqlash istagi bilan uzviy bog'liqdir. "Amerika fundamentalizmi" va "hokimiyatlarning ajratilmasligi"ni tanqid qilish odatda xavfsizlikdan boshqa sohalarga ham tegishli va bu ma'noda cheklangan deb hisoblash mumkin. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, hukmron elitaning aynan shu "boshqa sohalar" bilan bog'liq a'zolari AQSh bilan ittifoq tuzishga, ular bilan tenglashishga ma'lum bir shubha bilan qarashadi, garchi bu ittifoq va bu tenglashtirish a'zolarga taqdim etilgan bo'lsa ham. "Tinch okeani" Osiyo mamlakatlari iqtisodiyotida AQSh dollarining hukmronligiga kelsak, ienni mintaqaviy valyutaga aylantirishni talab qiluvchi baland ovozlari tobora kuchayib bormoqda. Shunday qilib, AQSh ustunligi iqtisodiy sohada Yaponiya hukmron elitasi a'zolari tomonidan ham tan olinadi, garchi bu tan olish bilan birga undan chiqishning muayyan variantlari ko'rib chiqilmoqda. Ammo bu noaniqliklarga qaramay, elita hali ham AQSh gegemoniyasi mavjudligini taxmin qiladigan siyosiy variantlarga qat'iy rioya qiladi. AQSh Yaponiyaning urushdan keyingi "reabilitatsiyasi"da asosiy rol o'ynadi, natijada mamlakat sobiq harbiy dushmanlar bo'lgan 48 davlat bilan tinchlik shartnomasi tuzdi. Yaponiya-Amerika qo'shma xavfsizlik deklaratsiyasida – XXI asr uchun ittifoq – ikki davlatning milliy siyosati erkinlik, demokratiya va inson huquqlarini hurmat qilishga qaratilgan. Shunday

qilib, Yaponiya geosiyosiy ma'noda AQSh uchun xuddi AQSh Yaponiya uchun bo'lgani kabi nihoyatda muhim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Bunin V.N. Yaponiya-amerikanskiy soyuz bezopasnosti. M., 2000. S. 138.
2. Slavinskiy B. Pakt o neytralitete mejdu SSSR i Yaponiyey: diplomaticheskaya istoriya, 1941-1945. M., 1996, s.74-75, 91-95.
3. Sbornik dokumentov i materialov po Yaponii. 1951-1954. M., 1954, S.24-31.
4. Press-byulleten MID Yaponii. 23.09.1997.
5. Evolyusiya voennogo faktora i yego vliyanie na sistemu mejdunarodno-politicheskix otnosheniy v Vostochnoy Azii» // Voennaya mysl, N.2, 2004.
6. Latyshev I.A. Pokushenie na Kurily. Yu.-Saxalinsk: Pressa, 1992.
7. Petrov D.V. Yaponiya v mirovoy politike. M., 1973
8. Lord W. Opening Statement at Senate Confirmation Hearings. 31.03.1993, p.2.
9. Remarks by President in Address to the National Assembly of the Republic of Korea. 10.07.1993, p.2.
10. Yamamoto, Atsumasa. Multilateral Activities for Stability in the East Asia-Pacific region. - IIPS Policy Paper 135E, September 1994.
11. Kaifu T. Japan's Vision. // Foreign Policy. № 80. Fall 1990.
12. White Papers of Japan. 1990-1991, p.214-216.
13. C.H.Kwan. Economic Interdependence in the Asia-Pacific Region: Towards a Yen Bloc. L., 1994.
14. Рашидова Ф. Ш. Роль женского предпринимательства в развитии и процветании государства // Научный вестник СамГУ. Серия "Гуманитарные науки". – 2013. – №. 4 (80). – С. 18.
15. Рашидова Ф. Ш. Иностранные Инвестиции В Развитии Предпринимательства–Как важный фактор формирования среднего класса в Узбекистане // Central asian journal of social sciences and history. – 2021. – Т. 2. – №. 10. – С. 76-86.
16. Рашидова Ф.С. УЗБЕКИСТАН-КИТАЙ НА ПУТИ УКРЕПЛЕНИЯ ДВУСТОРОННИХ ОТНОШЕНИЙ // Теоретическая и прикладная наука. – 2017. – №. 12. – С. 80-86.